

Péntek Imre

Életjelek a szlovéniai magyar kisebbségből

Bence Lajos: Írott szóval a megmaradásért: A szlovéniai magyarság 1919–1989

Újabban kevesebb szó esik a Muravidék magyarjairól. Akik Szlovéniában, a magyar határvidék közelében őrzik a nyelvet, kultúrát, identitásukat. Időnként egy-egy kiemelkedő alkotó hívja fel a figyelmet rájuk. Mint most Bence Lajos könyve, az *Írott szóval*. A tanulmányok esszék, kritikák foglalata hiteles képet ad e népcsoport évtizedeiről, hányattatásairól, küzdelmeiről. Bence Lajos könyvének is megvan a maga sorsa. A szlovéniai magyar kisebbségben élő Bence Lajos író-költő, 1994-ben írt esszé, tanulmánykötetet *Írott szóval a megmaradásért* címmel. Ebben igyekezett feltárni a magyar írásbeliség, a kultúra megmaradásának körülményeit ebben a kis zárványban, amely éltető szálakkal a vajdasági „centrumhoz” kapcsolódott. Ki gondolta volna, hogy a kötet harmadik kiadást is megér, javított és bővített formában, szép borítóval, bár a *megmaradásért* szó lekopott a címből. A muravidéki áttekintés sok szempontból ma is érvényes, a „titokkeresés” ma is izgalmas, mi erősíti az itteni kisebbséget abban, hogy anyanyelvét őrizze, ápolja, népművészetét gyarapítsa, sajtóját – a lehetőségekhez képest – a maximumig fejlessze? Bence Lajos egy másik könyvében is érintette a témát, az *Identitás és entitás* címűben, de míg az tudományos megközelítéssel tárta fel a viszonyokat, addig az *Írott szó* a példák eleveenségével szól az itteni életformák változatosságáról, az írott szóért folytatott küzdelem állomásairól.

Az első fejezet a muravidéki sajtóviszonyok fejlődéséről ad részletes képet. A szerző érdeme, hogy történeti-szociológiai elemzésekkel hitelesíti állításait, amikor részletesen ír arról, hogy a változás: „Az új délszláv államba kerülés után az akkor még 14 ezres lélekszámú Mura menti magyar közösség csak nehezen talált magára.” A paraszti rétegeket ellehetetlenítették, az etnikai elnyomás teljes spektrumban érvényesült. A húszas években az itt maradt magyar tőke magyar sajtótermékek indításával próbálkozik, kevés sikerrel. A sajtószabadság kérdését csak később lehet tárgyalni, érdemi sajtótermékek híján.

A magyar lap megszületett, 1945 után, de csak a doktrínákat közölt, tájékoztatást jelentett, érdemi változás csak a nyolcvanas években történt. Ahogy a szerző írja: „A független magyar sajtó ügye végül csak a Muravidéki Magyar Tájékoztatási Intézet megalapításával ért révbé.” Az említett terület fejlődése lényegében a kiegyezéstől elindult. Megjelent az *Alsó-Lendvai Híradó*, majd napvilágot látott a *Délzala*. Egy fiatal tőkés, Balkányi állt a *Híradó* mögött, aki 1904-ben az ernyőgyártást is elindította. Munkássága – ezen a téren is – meghatározta a sajtóviszonyokat, bár Balkányit be is perelték,

bár a vádak nem voltak megalapozottak. A 20-as évek a lapalapítások és megszűnések időszaka volt, melyben Klekl pártja szerezte meg a győzelmet. A betelepítések és a kitelepülők alaposan megváltoztatták az etnikai arányokat, ám a Hartner Nándor által kiadott *Szabadság* 1923-tól 1925-ig megpróbálta képviselni a magyar érdekeket. Felemelte a szavát a magyar nyelvű oktatás megszüntetése miatt, s ahogy írták: 50 tanító hiányzott a muravidéki iskolákból. A visszacsatolás után Hartner Nándor ott folytatta, ahol abbahagyta: újraindította a *Muraszombat és Vidéke* című lapot, és megszervezte a Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesületet. Ám ez sem bizonyult hosszú életűnek.

1945 után egy teljesen új korszak vette kezdetét. A hároméves „kussmagyar” korszak végeztével Vljaj Lajos baloldali irodalmár és politikus került a terület élére, s a magyar sajtónak is új esélyei jelentkeztek. Ezek elsősorban az 1956-os forradalommal voltak kapcsolatosak. A *Pomurski Vestnik* részletesen foglalkozott a magyar forradalom esélyeivel, Nagy Imre sorsával, már csak azért is, hisz a magyar kormány a jugoszláv követségre menekült a második szovjet támadás után. A viharos események után 1958-ban jelent meg a *Népújság* első száma. Pár évig csak a *Pomurski Vestnik* fordításait közölte, ez a bizonytalan korszak 1963 végéig tartott, amikor az alapító Szocialista Szövetség ismét tárgyalt az újság sorsáról. Ekkor határozták el két újságíró felvételét, egyik Bأتي Koncz Zsuzsa volt, a másikra tovább kellett várni. A nyolcvanas években már teljes sajtószabadságot élvezett a lap, s megúszva a privatizációs bizonytalanságokat, 91 és 93 között egy lendületes, sok műfajú lapot vehetett kézbe a Muravidék magyar lakossága.

Bence Lajos többször is hangsúlyozta, hogy milyen nagy jelentősége volt a Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet megalakulásának. A *Népújság* alapítói kompetenciáit a Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség vette át, a lap főszerkesztője Bence Lajos lett.

Kibontakozott a magyar nyelvű rádiózás és televíziózás is. Az „írott szó” újabb fejlődését az „ötágú síp” új ága jelentette. A középkori előzmények – Kultsár György prédikációi és egyéb munkái, valamint könyvkiadása – újra felfedezést nyertek, és önbizalmat adtak a muravidéki tollforgatóknak. Vljaj Lajos költeményei, a *Versek* a kibontakozás újabb etapját jelentették. A lokális irodalom jelentkezése ismét gazdagította a tájegység kulturális arculatát, az olyan művek, mint Szunyogh Sándor *Halicanumi üzenete*, Szomi Pál *Őszirózsája*, vagy Varga József *Tavaszköszöntője*. A tavaszvárás antológiája pedig igazi szenzációt jelentett a muravidéki olvasóknak. Később az *Összhang* című antológiák jelentették a folytatást, az egyik igazi kezdeményezés volt a Pomurska Založba részéről, a zalai és vasi költők bevonásával, egy hármas együttes jött létre, messze megelőzve a hasonló későbbi kiadványokat.

A muravidéki magyar irodalom 50. jubileumán a szakma és a kritika valódi sikertörténetnek értékelte a 200 szerzői művet és 4 periodikát felvonultató kisebbségi irodalmat. 2000 után ifjúsági, gyermekirodalom és történelmi regények születtek a helyi

identitás megerősítésére. Dr. Zsiga Tibor *Trianontól Muravidékig* című könyv, és torzító megállapításai is megkapták a megfelelő tudományos választ, magyar és szlovén részről egyaránt. Bence Lajos a maga összegzésében arról ír, hogy a szlovéniai magyar sajtótörténet feltárása nélkül nem képzelhető el a szlovéniai magyarság jövőbeli stratégiája. A sokoldalú kutatás, anyaggyűjtés, feltárás valóban különleges munka, s csak dicséret illeti a szerzőt e tevékenység elvégzéséért.

A másik nagy téma – melynek a szerző is részese – a szlovéniai magyar irodalom kibontakozása, rövid története. Az első indulás Kulcsár György irodalmi működése, könyvkiadása, az 1550-es években történt. A második indulás az 1950-es időkben vette kezdetét, Vljaj Lajos költői tevékenységének kibontakozásával. Az a bizonyos „szélárnyék”, amiről Bence beszél, javára vált a pályakezdő alkotóknak. Annak ellenére, hogy hiányoztak bizonyos műfajok, s a líra vezető szerepét az elmúlt 50 év alatt sem kérdőjelezte meg semmi. A szerző elégtételt kíván szolgáltatni Vljaj Lajosnak, akiben sokan csak a politikust látták. A *Versek* (1961) mindenképpen mérföldkönek tekinthető. Bár a „becsületes kommunistának” meg kellett küzdenie az elfogadtatásért, a muravidéki magyarok körében. A világháború előtti versei elsikkadtak, holott a Kalangya megbecsült munkatársa volt. Második kötetében, az 1967-es *Szelíd intésben* nagyobb a minőségi ingadozás a szerkesztés politikai elfogultsága miatt. Az indulás azonban nélküle nem képzelhető el. A Tavaszvárás nemzedéke sokat tanult tőle.

A hetvenes évek elején elindult a *Naptár*, és megszerveződött a *Tavaszvárás* című antológia, Somi Pál, Varga József és Szunyogh Sándor közreműködésével. A következő években ugyan nem sikerült továbblépni, de az említett triász folytatta kiadói működését, amely az irodalmi élet további előzményének tekinthető.

Szunyogh Sándor sajnos korán távozott (1942–1998). Költőként az avantgárd formákkal is megpróbálkozott, haikukat és betűverseket is írt. Ennek ellenére nem tagadta meg a népköltészetet, a történelmi hagyományt sem. Első könyvében, a *Halicanumi üzenetben* (1975) nagy szerep jutott a kísérletezésnek, bár a klasszikus hagyományoktól sem távolodott el. Irodalomszerzői munkája sem volt sikertelen, a *Naptárban* sikerült a legváltozatosabb anyagot eljuttatnia a helyi olvasókhoz. Megérte a *Muratáj* megalapítását, annak oszlopos tagja lett.

Varga József gyermekversekkel kezdte, később több kötetel jegyezte be nevét a muravidék irodalmába. (*Pásztortüzek, Élni, Konok hit, Sorvadó népem*). Újabb verseiben a magyarságörzés vált fontos témává, például a *Mag-Szó-Álom* című kötetben. Elbeszélései és hangjátékai, valamint tanulmányai is megjelentek. *Keresd az égi harmóniát* című kötete 2012-ben látott napvilágot, gyűjteményes kötete 2017-ben jelent meg.

Szomi Pál prózája a mikszáthi–móriczi hagyományokat folytatta, az anekdotikus, humoros történetmesélést hozta vissza. Első novelláskötete, az *Őszirozsa*, ezt stilisztikai irányt követi. *Szeretni kell* című regényében a mozaikos szerkesztés, a vendég-szövegek alkalmazása egy modern regényt jelentene, ha nem követne egy valamilyen

szocialista emberképet. Ígéretes életműve mégis a Muravidék irodalmi és emberi dokumentációja.

A nyolcvanok években jelent meg az *Összhang* – Szozvocje, amelyben Sz. Kanyó Leona, Bati Zsuzsa, Szúnyogh Sándor, Varga József, Bence Lajos is szerepelt. A kapcsolatépítés, a folyamatos jelentkezés ekkor vált valódi tényezővé, kulturális jelenséggé. Akkor figyeltek fel rájuk a vajdasági kritikusok és a 95-ben indult zalai *Pannon Tükör* szerkesztői. Az újdonságot Bence Lajos második kötete, a *Létlelet* hozta ebben az időben. A szerzőről, mint a muravidéki irodalmi élet jeles szereplőjéről, Bence Lajosról egy hosszabb egységben kapunk tájékoztatót. Első kötetét, a *Szíves szívtelet* Czine Mihály – egyébként volt tanára – ajánlotta meleg szavakkal az olvasóknak. A második kötetben, a *Létlelet*ben a „tisztá szó” bővölete ragadja meg az olvasót, a harmadik, a *Ráolvasások* közli a Zala György újrafelfedezéséről írott ódáját (*Óda a hazatérőhöz*), amely számos helyen megjelent, valódi, időtálló antológiadarabnak bizonyult. A *Hazatérítő* újabb elismerést szerzett Bence Lajosnak, Bata János a „hazatérítő” akarat költőjét tiszteli a szerzőben. Valódi reveláció az 1956-os forradalom megidézése, Az utóbbi két verskötet: a *Vallani* és a *Szóval vágok rendet* – a költői továbbépülés dokumentumai. Itt tűnnek fel sajátos hosszú versei, amelyek a költői megújulás termékei. A fehérvári Bakonyi István a következőket írta a *Vallaniról*: „Mögötte a történelmi-kisebbségi sors kálváriája, s persze az esztétikai tájékozódás és tájékozottság is kiemelt szerepet kap a szövegformálásban. Költőnk tud közhelymentesen szólni pl. a Trianon-élményről is... Így lesz a vers megrázó imádság és könyörgés, mélységes lírai feltárulkozás.”

Az *Identitás és entitás* (2005) az Írott szóval folytatása is lehetne, ám a válogatás elvontabb jellegű, szinte tudományos mércével mérhető egységeket, írásokat tartalmaz. A szerzőről Mák Ferenc írta a legtalálhatóbb sorokat: „...lehet, hogy a Muravidék a példa arra, hogy igazából a Szülőföld teremti meg a maga hű embereit, és nem az esendő ember alkotja meg szülőföldjét? Lehet, hogy a Szülőföld mégis csak egy magasabb rendező erő, amelyet nem kezdenek ki az emberi megalkuvások, árulások?” Az *Ötven felé, hazafelé* című vers tanulsága ez. A továbbiakban ezt írja: „Az itt folyó gigászi munkának volt cselekvő részese Bence Lajos, aki nem csak költőként, de a tudomány eszközével is a megtartás harcosa lett. „az átélt felelősség súlya alatt görnyedve, de meg nem inogva” – ezt már Bakonyi Istvántól teszi hozzá megállapításához.

Külön kategóriát alkotnak ebben a körben a „hagyományteremtő kapcsolatépítők”, akik műfordításaikkal járultak hozzá a muravidéki irodalom életképességéhez. Ennek szép példája Szúnyogh Sándor – Ernest Ruzic *Naj-Leg*, kétnyelvű lírai kötete. Vagy az *Összhang-sorozat* darabjai. Zágorec-Csuka Judit versei szlovénul is megjelentek, *Slepici na zemljevidu* címmel. A kapcsolatépítés egyik lehetőségét a *Pannon Tükör* kínálta volna, de ennek esetlegességéért mindkét felet felelősség terheli.

Új színpontot jelentett a gyermek- és ifjúsági irodalom megjelenése, Bence Lajos *Napraforgó-papagája*, vagy Bence Utrosa Gabriella *Egy kis makk története* című kötetei. A

Muratáj folyóirat folyamatos jelenléte és a Szlovéniai Magyar Írók Társaságának megalakulása az intézményes formák terén tett előrelépés. A szerző ezek után a rendszer-váltás utáni nemzedékek kibontakozását elemzi az irodalmi élet további alakulásában.

Zágores-Csuka Judit első kötete a *Viharverten* 1997-ben jelent meg, melyhez Pomogáts Béla írt rangos méltatást. „Egy fiatal lélek vet számot azzal, hogy mindenkinél el kell múlnia egyszer, a versek képi anyaga, érzelmi töltése mégis maradéktalan és feltétlen életszeretet mellett bizonyít.” A családversek a költő egyik erőssége, melyek főként a *Kiűzve az Édenből* című kötet anyagát színesítik. A sivatagi szélben (2012) válogatás az eddigi versekből. Ennek egyik újdonsága a történelmi analógiák keresése, a másik a burkolt erotika. Női szempontból. Érdekes az *Új horizontok* szlovén–német–magyar nyelvű antológiája, melyet Zagorec-Csuka Judit fordított. Prózakötete *A fény győzelme* című levélregény és *A szív akkumulátora* címmel összegyűjtött novelláskötet.

A generáció másik tagja, Halász Albert a technika világából érkezett az irodalomba. Kezdetben a „varázslás” érdekelte, így született a *Varázslatok, avagy a bűvészek receptkönyve* című mű. Követte ezt egy muravidék sajtótörténet, majd egy néprajzi monográfia. Lírája kissé minimalista, a világ komplexitásának furcsa kapcsolatait állítja elének. A szófacsarások, a nyelvkritikai játékok színesítik a köteteit, maximálisan kihasználja a tipográfia kínálta elrendezéseket.

A legutóbbi kötet a kissé provokatív *Könnyű versek* címet kapta, holott nem is olyan könnyű szövegek tárulnak elének. A szöveg súlyos pszichés terheket hordoz. Haikukötete mesterségbeli bravúr, mely a műfajt is megújítja. Tudományos munkái Bellosits Bálint életéről, munkásságáról, azt bizonyítják: ez a szakma is közel áll hozzá. Göncz László prózája mind érettebb korszakába lép. A korábbi szociológiai-szociográfiai előtanulmányok jó alapot szolgáltattak a későbbi regényeknek. Az *Olvadó jégcsapok* a muravidéki kisember sorsát jelenítik meg az I. világháború idején. A mű hitelességét a történész felkészültsége garantálja. A regénytechnikai eszközök hiányosságai a későbbiekben kiegyenlítődték, a *Kálvária* sokkal kiforrottabb mű, s nem marad el belőle a szenvedés és a szenvedély, az erőteljes szerelmi szál, az epikai tét, amely a határok lezárulásával válik végletessé. Újabb kötete, a *Határszél* ennek az elzárt világnak történeteivel szembesít, az újrakezdés, a talpra állás konfliktusaival.

Gábor Zoltán festőművész a magányos alkotók közé tartozik, Gálics Istvánnak írt leveleivel vált ismertté, mint író, a nyolcvanas években, akit Bori Imre is nagyra értékelt. Az *Elmondom* életrajzi írása számos kuriózumot tartalmaz a magyar–horvát–szlovén határmódosulásokat megérve. Érdemes megemlíteni Krecsmár Rózsa helytörténeti írásait, de nála sokkal izgalmasabb alkotó Hagymás István, aki orvosi praxisa mellett vált jelentős esszéíróvá. Kezdetben filmelméleti tanulmányokat írt, Fellini filmjeivel foglalkozott, később a *Magsejtés* című művében a képzőművészet terén végzett jelentős kutatásokat. Szerintem és szerző szerint is irodalomtörténeti

jelentőségű műve – *A mitikus József Attila* –, mely a költő életének titokzatos egybeeséseit vizsgálja. Az alsólendvai csillag pedig Gálics István tüneményes, de rövidre szabott pályájáról tesz érvényes megállapításokat. Újabb kutatásai – filológiai elemzései – a Shakespeare-látlatok – a drámaíró műveinek mélyebb értelmét próbálják felszínre hozni. Czimmermann Toplak János az avantgárd jegyében írta meg *Flagelláns énekeskönyvét*, érdekes útirajzzal jelentkezett (*Szentimentális utazásom a kanadai On(l)tárijóba*), de jelentős szerepre nem tett szert a muravidéki irodalomban. A *Muratáj* 30 évének áttekintése – melyet a szerző a saját élményeiből is meríthet – arról győzhet meg, hogy felétlenül szükség van egy hasonló periodikára a térségben, amely a kapcsolatteremtésnek is egyik hatásos eszköze. A tudományosság a néprajzi és a történeti kutatások révén jelent meg ebben a publikációs körben.

Sokkal érdekesebb az *Évfordulók, méltatások és emlékezések* című fejezet, amely a szerző – túl az írásművek kvalitásain – szerepvállalásairól is érvényes képet ad. A Berzsényi-tanulmány a költő prózájával foglalkozik, mezőgazdasági elképzeléseivel és avval, milyen szerepet játszott a nemzet kulturális felemelésében leveleivel. Felidézi Szúnyogh Sándor emlékét, akinek egy sajátos „követelménye” alakult ki, magával és másokkal szemben is: „Megírni a ’magunk’ versét.” Kissé meglepőnek hat Pék Pál idézése – pedig kanizsai kötődése közismert –, elköszönése Utassy Józseftől, és hosszabb elemzése Gálics Istvánról és pályájáról, aki testi-lelki jó barátja volt a szerzőnek. Természetesen a Munkácsy-díjas Király Ferenc sem hiányozhat a sorból, akinek szép verset ajánlott. Áttekinti azt a folyamatot, amelynek során az alkalmi lendvai művésztelepből egy rendszeres, évenkénti együttlét, együttalkotás kerekedett ki.

A kötetet egy sajátos vallomás, utószó zárja. Ebben Bence Lajos betekintést enged családi viszonyaiba, gyerekkorának körülményeibe, szülei, családfája sokágú viszonyaiba. Egy tisztos paraszti élet képe bontakozik ki elbeszélése nyomán, amelyből az egyke, a fiú Budapestre mehetett tanulni. A magyarságukat őrző Bencéék ezt a tulajdonságukat csemetéjükre is átörökítették. Bence Lajos sok szép versben idézi fel ragaszkodását az ősi földhöz. Szülőföldjéről így ír: „Én a szülőföldre törpült hazát látom benne, a hazátlanok kitaró ragaszkodásával, őseim földjét, melyet, ha kellett, testükkel védelmeztek, életüket áldozva annak szabadságáért.”

A kötet harmadik kiadása is megőrzi az első szellemi elevenségét, ennek a kis tájegységnek és magyarjainak sorsáról adva hiteles beszámolót. Az anyaországnak, a szomszédos Zalának és Vasnak is kötelessége, hogy minden segítséget megadjon azoknak, akik itt anyanyelvüket, kultúrájukat ápolva, ragaszkodnak magyarságukhoz. Bence Lajos könyve arról győz meg, hogy mennyi érték rejtőzik ebben az országok „sarkába” szorult, határok kereszteződésében élő, már-már elfeledett népcsoportban.

(MNMI, 2018)

Lukáts János

...scripta manent

Havas-Horváth István – Fehér Balázs: Latin nyelvű föliratok Egerben

Az egri adventi sokadalom legértékesebb szenzációja bizonyosan egy óarany borítójú könyv volt, amely a *Latin nyelvű föliratok Egerben* címet hordozta, és homlokán egy szépen faragott templomoromzat sokat megsejtetett a tartalomból. A könyvet örömmel vettem kézbe az érseki palota udvarán, az ünnepire faragott „sátor” előtt, azonnal mozgósítottam erősen megkopott, ötvenéves latin tudásoamat, és belelapoztam a könyvbe. Mintha a mennyország tekintett volna ránk a lapok közül, persze az „egri mennyország”, egri templomokkal és oltárokkal, egri szentekkel és angyalokkal.

A könyv természetesen jobbára egyházi intézmények (templomok, kápolnák, iskolák, rendházak) latin feliratait (bocsánat: föliratait) keresi meg, de egyéb helyszínek (szobrok, temetők, polgári lakóépületek) is rejtenek-hordoznak latin szövegeket.

Már a könyv első oldalán olvashatjuk: „...a katolikus egyház hivatalos nyelve – mind a mai napig! – a latin”. Így, felkiáltójellel, hogy az olvasó (aki esetleg csak lapozgató vagy ámuldozó) képes legyen „szót érteni” a könyvvel. A latin szövegek mellett ott áll a magyar jelentés is vagy a magyar értelmezés. És egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy a latin szövegek nemcsak egy évszázadokon (két évezreden!) át elfogadott, idegen nyelvet jelentenek, hanem hitek, hagyományok, intézmények, kiváló személyek, jeles és rettentő események magyarázatát, építmények, szobrok és piktúrák értelmét hozzák közelebb a nézőhöz, az olvasóhoz. Miközben egy város, egy élni akaró magyar közösség századainak a történetét is felvillantják, az írástudatlannak képet mutatnak szemlélődésre, a gondolkodókat hajdani bölcsék szellemkinceseire emlékeztetik.

Egyik kézbe tehát a könyvet, a másikba egy Eger-térképet, a zsebbe egy zseb-szótárt, és indulunk... Mintha a belváros utcáit fürkésznénk végig, de hamarosan megérezzük, hogy a XVIII.-tól eltelt három és fél évszázad máig sugárzó múltjában járunk.

Könyvünk legelőbb is egy kupola-magasban elhelyezett feliratról tájékoztat, amely azonban embermagasságból láthatatlan, eszerint a bazilika (hivatalos nevén a Főszékesegyház) egyetlen lustrum alatt épült fel: 1832 és 1837 között (a lustrum ötéves időtartamot jelent), ez a teljesítmény korunk építészetének is dicséretére válnék (*De Cursu Unius Lustrum*). A bazilika főkapuján tizenkét bronztábla

fogad, a két legfelső az Egerbe látogató II. János Pál pápának, illetve az érseki megbízatást ugyanebben az időben betöltő Seregély Istvánnak állít emléket.

A lenyűgöző oltárkép fölött aranyló felirat: *Gloria In Excelsis Deo* (Dicsőség a magasságban Istennek), az oltár alépitményén azonban csak a térdet hajtó veszi észre a szerény feliratot, mely szerint oda Szent Simplicius vértanú ereklyéjét helyezték el (*Sanctus Simpli-cius Martyr*). Szent Simplicius Diocletianus római császár dobatta hitéért a Tiberisbe, emléke előtt – ezerhétszáz év távolából – Egerben hajthatunk fejet.

A kupolán óriási körfestmény: a magyarság zarándoklata, amint Róma felé tart. A kavargó tömegből kiemelkedik egy három személyes csoport: Pázmány Péter, Dobó István és Zrínyi Miklós. A páncél öltözetes Dobó „vasökle” alatt festett pergamen, az egriek bizonyára valamennyien tudják, mit ábrázol a rajz: *Arcis Agriensis Planum* – Az egri vár tervrajzát.

A kupolából lenéz ránk négy csegely, amely a kupoladob és az oszlopok közt teremt átmenetet. Rajtuk a négy evangélista látható, attribútumaikkal és egy-egy mondattal a könyveikből. János vezérmondata: *In principio erat Verbum* (Kezdetben vala az Ige).

A templom alatt hatalmas altemplom hallgat sötétben. Az altemplom zárva, csak csoportnak nyitattik meg. Ketten vagyunk, a templomgazda kinyitja, és kulcsot ad hozzá. A kriptában száznál több egri, hevesi és XVIII–XXI. századi nemzet- és hittársunk.

A nyolcszögletű, középső teremben Pyrker János érsek vörös márvány kőtáblája, ő a bazilika építtetője. A latin felirat vége felé olvasható: „szíve pedig e kőlap alatt van elrejtve” (*Cor autem sub hoc saxo*), Bécsben halt meg, Egerbe a szíve vonzotta. A közelében Eszterházy Károly, aki az egri Líceumot alapította – egyetemteremtési szándékkal.

De mintha ezzel nem volna vége a templom látnivalóinak. Vagyis a látnivalóknak igen... De a harangok! Amikből három is van, mindegyik saját névvel, már szinte személyiséggel. „A déli toronyban három harang lakik” – tájékoztat büszkén forrásunk: József, Lajos és János. És élettörténettel bírnak: Lajost az I. világháború idején „hadi célra vitték” el. József megrepedt a harangozásban, és újra öntötték (*fissum refudit*), János Szmezsányi érsek emlékét hirdeti. A harangokra a felirat jobbára egyes szám első személyben vésődött.

Forgatjuk fejünket, magunk is szinte vadászunk a latin nyelvű egri lelőhelyekre. A nyelvet papok használták, jogászok, bölcs tudorok és szorgos diákok. Beszédre, egymás között – na, persze, arra is. De a latin szöveg mást is rejtett, másról is árulkodott. A feliratok szövege számos rövidítést hordoz, ezek feloldását akkoriiban „mindenki tudta” (*pinx* – festette, *univ* – egyetem, *Dni* – az Úré és számos egyéb). IHS Jézus görög névalakjának a rövidítése (*Hiesus*), de *Iesus Hominum Salvator* arra emlékeztet, hogy „Jézus az Emberek Megváltója”.

Bármilyen hihetetlen, a latin szöveg gyakran „közölni való titkot” rejteget, már szinte játszik olvasóival. Az arab számokat a latinok nem ismerték, számok helyett is betűket használtak (I, V, X, C, D, M). A szövegben ezek betűk, de ha nagyobbra írjuk (festjük, faragjuk) őket, akkor számokat (is) jelenthetnek. A nagyra készült betűket (immár számokat) aztán az olvasónak már csak össze kell adni, és ott áll a feliratban az épület alapításának az éve. Azért persze a szöveget úgy kell megalkotni, hogy hordozza az összeg betűjeleit! Ezt a szöveg-szám kombinációt kronogrammnak nevezték, ha mindehhez a szöveg versben íródott, akkor kronosztichon volt a neve. Ilyen egyszerű és közérthető volt a latin írás Rómában, Egerben és a világ sok más föliratos városában.

A Hittudományi Főiskola, a Szeminárium kápolnája szinte már „ikonográfiai illusztráció” a taláros diáknép okulására. A legismertebb szentek itt is attribútumaikkal szerepelnek. „Jó nekünk itt, Mester!” – hangoztatja Szent Márk egy felhő tetején, könyvét angyal tartja, természetesen az oroszlán hátán ülve (*Bonum est hic esse*), vajon a diákok is el-elmondták ezt a mondatot professzoraiknak?

A Lyceum nagy mennyezeti freskóján az egyetemi fakultások nyertek ábrázolást. A hit- és a jogtudomány, a bölcsészet tudósai és angyalai benépesítik a „vizsgatermet”. Örömmel vesszük észre, hogy egy díszmagyarba öltözött férfi ujjával mutat egy vaskos könyvre, a címe: *Corpus Iuris Hungarici*, – ezt így mondják magyarul is.

A ciszterci templomba is érdemes betekinteni, a főoltár kánontáblája aranybetűkkel hirdeti: „A pap kezét mosva mondja: Ártatlanok közt mosom kezemet, és körülveszem oltárod, Uram”. A szertartás is igényli a latin útbaigazítást. A templom mellett, a gimnázium udvarán Szent Bernát szobra, kezében nyitott könyv, mintha intené a diáknépet: *De consideratione* (A megfontolásról), a szent lábánál a nevét viselő mentőkutya pihen.

A Foglárium tanintézetben ma az Angolkisasszonyok gimnáziuma található, az épület homlokzatán Cato római szónok és államférfi mondása vonult valaha végig: „Ne szégyelld megtanulni, amit nem tudsz, tudni valamit dicséretes dolog, szégyenletes, ha valaki semmit sem akar megtanulni”. A mondatnak ma már csak az emléke él, ideje volna újra fölírni, akár magyarul is.

A *Latin nyelvű föliratok Egerben* című kötet nagy szorgalmú szerzői negyvenhárom helyszínen találtak megőrizni való latin szöveget. Jobbára valóban templomokban, egyházi intézményekben. Néhány mondatot érdemes megjegyezni közülük. A minoritáknál egy puttó testközelen tart egy papírtekerceset: Boldog, aki beszédével nem vét (*Beatus qui lingua sua non est lapsus*). Samassa József bíboros-érsek pecsétje szerint pedig (a bazilikában): *Fructus honoris onus* (A méltóság gyümölcse nehéz teher).

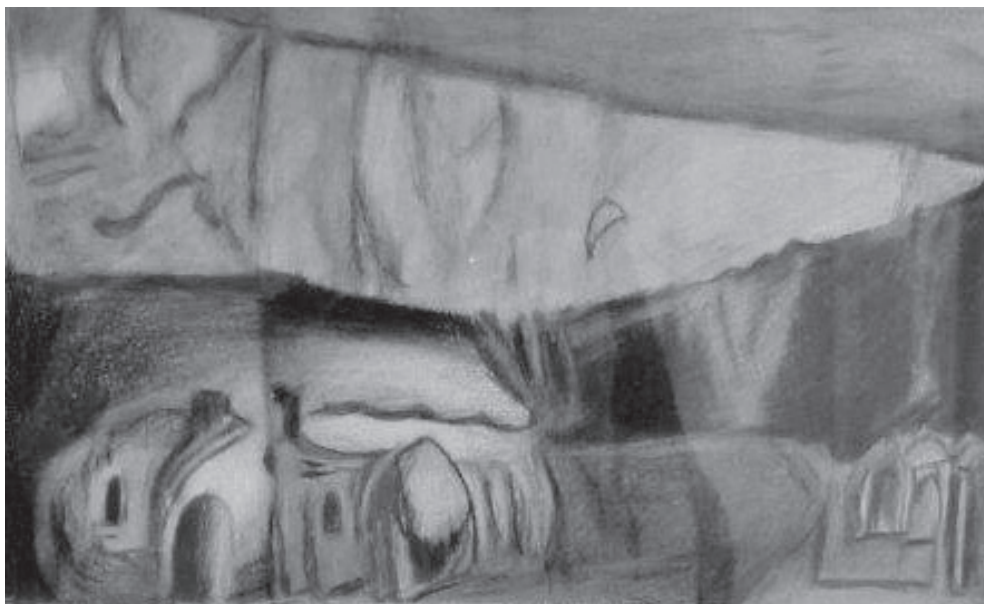
De mintha a latin nyelvtudás nem csak a bölcsességet és a jámborságot szolgálta volna. A polgári lakok és lakóik is használták a latint, hol erre, hol arra...

Tömlöcház volt a megyei börtön neve már a XVIII. században is, a felirat latinnak, magyarnak egyformán szól: „Istennek, hazának, királynak, egyházi személyeknek, szerzeteseknek, igazságszolgáltatásnak szolgált ez a hely”. A jog ügyebár mindenki-re vonatkozik! A Torok-köz pincéháza öntudatosan vall származásáról: *Ex hoc anno aedificata sum* (ebben az évben születtem). Két szomszédház között egy ablaknyi területért tört ki szópárbaj: *Sic nos vobis* (Így mi nektek!), mire a másik: *Sic nos non nobis* (Így mi nem magunknak!) – már szinte nevetni támad kedvünk!

A kőművesmester házára geometriai munkaeszközöket farag (vonalzót, körzőt, szögmérőt), egy kőkönyvre ráírja: Euclides, majd egy megszívlelendő bölcsesség következik: „Az újdonság dicsérettel csillog, a régi szunnyadva hallgat”. Ilyenek voltak a kőművesek 1814-ben. A Spetz-ház többször leégett, az 1830-as renoválás után a tulajdonos a hányatott sorsú ház homlokára íratta: „*Fati partus*” (A rossz sors szülötte). 2005-ben a szöveg eltűnt, 2016-ban visszakerült, talán mégis jobb sorsra érdemes, ha latin szöveg díszíti a ház homlokát.

A könyvhöz Ternyák Csaba érsek úr készített ajánlást. Egernek, a katolikus egyháznak és a magyar művelődéstörténetnek páratlan értékű, új nézőpontú könyvet adva kézbe, latinul és magyarul értőknek egyaránt.

(*Érseki Vagyonkezelő Központ, Eger, 2018*)

Az én Taorminám – Csontváry tiszteletére

Sz. Tóth Gyula

Csatlakozó járaton

Múltidéző kritika Lukáts János Vadliba voltam én is... című verskötetéről

Versnapló, líratörténet. Személyes történelem lírában elbeszélve. Ezzel műfajteremtő, más, a hazai irodalomtörténetben immár számon tartott produktumai sorában. Kiegészítő? Desszert ez? A szerző (noha nem versenyző) suhan az egyenesben, szeli a kanyarokat, és frissítőt vesz, szusszan, verset ír. Finom, könnyed futamok, gondolatakkordok és mélylélektan, amit nem tud kibeszélni, kiírni más műfajban, hát elidőz kicsit a költészetnél. Az első darab 1959-ben íródott, nem sokkal a forradalom után.

A versek többfélék, tartalmilag, formailag; érti és érzi a lírát, szonettkedvelő. De van elbeszélő költemény (?) – vígépika, írja a jó emlékű Turcsány Péter. És vannak meghökkenítő sorok: zongorán ujjgyakorlatok, lírában invenciópillanatok, amit közülük emlétek: *Ősz, Rekviem, Szilveszter, Gulliver, Ars poetica*. Fontos és érdekes: *1967 és 1968-ban* születtek. Érzékeny dátum: a költő ifjonti eszmélése és a kor izgalmas fordulatai miatt. (Én ekkor hagyom ott a szegedi bölcsészkart, hogy rendezzem soraimat, magamat a valósággal, ahogy Lukáts János teszi más okból, csakhogy tehetsége révén ő mindezt versbe viszi. Azért a gyötrődés, az gyötrődés. Érlelés, kilábalás. Folytatás.) A felsoroltak közül nekem nem az egyedüli *Ars poetica* adja az „arcot”, sem a poétikait, sem az emberit, ezekkel mind együtt tűnik föl, áll össze, mert Gulliverrel vagyunk, Gulliverek vagyunk. Meg (vad)libák...

Az említett korszakhoz teszek hozzá valamit, a versek okán, Turcsány Péter értékelése nyomán is hangsúlyosan meg a saját, „korabeli” életélmények érlelt párlatán át. Turcsány írja: „... aki nem lázadt, annak lelkiismeret-furdalása volt, aki pedig ellenérzésekkel túlélni tanult, ahhoz idegrendszer kellett. Lukáts az utóbbiak közé tartozott. De a prométheuszi tüzet ő is átmentette közénk” (83). A „túlélés” sokfélélt jelent, többféleképpen értelmezik, néhol még a gyávaóság is ott sejlik sandán, mint stigma. Vagy nem is sandán. Ezt bármikor elő lehet venni. A „prométheuszi tüsszel” egyetértek, lukátsi (alkotói, emberi) ismereteim birtokában. Számomra bizonyosság a borító árnyalata: zöld 'vad' a kezdet, halványodik a 'volt', és tisztán megjelenik az 'én'. Ez nem kimosakodás, satírozás, ez önvallomás. Anynyira voltunk vadak, hogy nem haraptunk bele senkibe, csapkodtunk, szárnyaltunk is, zugokat kerestünk és fényeket, mígnem pályánkra találtunk, néha siklotunk a vízen. Én „egyszerűen” Juhász Ferencre hangolodom, az ő hangja szól: „**Te ekével, te kalapáccsal, tollal**”, a rózsza illatával, valaki mosolyával, más a dalával, csak „építse, építse, építse ezt a hazát!” Ezt tette Lukáts János.

A versek dátumozása jó ötlet. (Valamikor szokásban volt, később eltűnt, csak ciklusok jelzésére használták.) Fontos, mert a szerző nagyon érzékenyen reagál a világra, s gyorsan. Éppen ezért az új stimulusok nyomán rögzíteni kell gondolatait, érzéseit, így az újonnan születő versek „nyomkövetéssel” fejezik ki a belső állapotot, rezonálva a korra. És erre ösztökélik az olvasót. Jelesül engem. Kis kitárulkozás következik, a fentebb említettek toldalékos adalékaként. (Mindezek a Tanári noteszkönyveimben, visszatérő jegyzetekben, bővebben megtalálhatók.)

1. „Távozás” az egyetemről. Menekülés? Volt konkrét alapja, „megsértődhettem”, az „egyetem fura ura” is adott volt. „Csak” tantárgyi bukás, szerencsére, kapóra jött, az „úvé” elhalasztva. Egy év „remeteség” a Balaton partján, idő, alkalom, viszonyítás: mit is akarok? A bölcsészkar az enyém? Jó helyen vagyok? Satöbbi... találkozás a valósággal – „bejött”, az eredmény ismert. A tisztázások következménye: vissza az iskolapadba. Folytatás! De: változtatások, szelídülések, a zene, a zenélés a helyére, a tudomány(os) diákkör meg előtérbe került, a nyelvszakosság mellett a főcsapás a pedagógia, mint diszciplínák gyűjtőterepe lett. Akkori távlatok termést hoztak: francia nyelvkönyvek, Zsolnai-pedagógia, francia–magyar kultúráközvetítés stb. (Jót tett a magyar és a világirodalom olvasása a focista Bene Feri szüleinek balatonkeresztúri szülőjében.) És jöhetett a családi élet megalapozása.

2. Az a bizonyos, híres-hírhedt *’68-as felfordulás*. Az egyetemen, Nagy Géza professzor vezetésével alaposan foglalkoztunk Sartre-ral, drámáival, filozófiájával. A honi balos (liberalizálódó) értelmiségi szektor csak később tette a mozgalom vezéralakjává, ideológiai csapásokkal – Sartre a francia diáklázadás vezére... szólt a kórus. Csudát! Író volt és filozófus, a mindig ellenzékieskedő mozgalmárok csak kiforgatták gondolatait, szemezgetve kényükre-kedvükre, hogy később elhagyják. Mert nem tudtak mit kezdeni olyan kategóriákkal, mint *szabadság, választás, döntés, elkötelezettség, cselekvés*. Így együtt már nem volt vállalható. Sartre-nál még ott az erkölcsiség. Új társadalmat vizionáltak a „csak” társadalomtudósok, a társadalom mérnökei, élükön Heller Ágnessel. Hogy miként írta le a párizsi mozgásokat Robert Merle az *Üvegfal mögött* című regényében, nem érdekelte őket. Lényeg, hogy „kitermelődött” egy új vezér, kinek képükre formált gondolataival elindították bolondító útjaikat. Nem vadliba volt ez a figura, másféle jeleket mutatott. Cohn-Benditnek hívták. (Ma jó pénzért „megváltó” mondatokat nyilatkozik a médiában, újra a franciában.)

Akkoriban a fenti szereplők nem szocializmusban gondolkodtak. Nem úgy, mint sok tisztességes francia, akiket elkapott a hév, és a saját kapitalizmusukat látva, valóban reménykedtek a változásban. Belülről pontosan látták, hogy a pénzvilág hova fejleszti önmagát. (A mai globalizált világrendet látva, mondhatjuk, igazuk volt.) Reménykedtek, de nem hazudtak maguknak, amikor nem hittek tovább. Amikor csalódtak. Ilyen a nagyszerű költő és énekes Jean Ferrat. Egy híres

szerzeménye, amelyet saját maga adott elő, tanúskodik erről: *Camarade*. Lukáts Jánosnak is fontos időszak volt, amikor a dal született.

C'est un joli nom Camarade
C'est un joli nom tu sais
Qui marie cerise et grenade
Aux cent fleurs du mois de mai
Pendant des années Camarade
Pendant des années tu sais
Avec ton seul nom comme aubade
Les lèvres s'épanouissaient
Camarade Camarade

C'est un nom terrible Camarade
C'est un nom terrible à dire
Quand, le temps d'une mascarade
Il ne fait plus que frémir
Que venez-vous faire Camarade
Que venez-vous faire ici
Ce fut à cinq heures dans Prague
Que le mois d'août s'obscurcit
Camarade Camarade

C'est un joli nom Camarade
C'est un joli nom tu sais
Dans mon coeur battant la chamade
Pour qu'il revive à jamais
Se marient cerise et grenade
Aux cent fleurs du mois de mai

(Az eredeti itt meghallgatható: www.jukebox.fr/jean-ferrat/clip,camarade,vkf8v.html)

BAJTÁRS

Szép szó ez, Bajtárs
Szép szó, te is tudod
A cseresznye és a gránát fonódik össze benne
Május havának száz virága közt
Az évek alatt, Bajtárs

Az évek alatt, te is tudod
A te neveddel, mint egyetlen hajnali szerenáddal
Nyíltak ajkaim
Bajtárs, Bajtárs

Szörnyű szó ez, Bajtárs
Szörnyű kimondani
Hisz álarcosbál idején
Csak reszketést kelt bennünk
Miért jött ide, Bajtárs
Mit akar tenni itt
Öt óra volt Prágában
Mikor augusztus hava elsötétült
Bajtárs, Bajtárs
Szép szó ez, Bajtárs
Szép szó, te is tudod
Hogy vadul verő szívemben
Valaha újra élhessen
Cseresznye és gránát összefonódva
Május havának száz virága közt

(Sz. Tóth Gyula fordítása Kovács Aliz 12. oszt. tanuló – Eger, Dobó István Gimnázium – közreműködésével, 2016. február)

Jean Ferrat egy versben fejez ki gondolat-, érzés- és magatartásváltozást, hitelesen, sűrítve, zenével lendítve. Ugyanezen időszak Lukáts Jánosnál: érzés és látás és kifejezés elsóhajtott versekkel – a fotográfusnál pillanatfelvétel, a festőművésznél egy pötty, egy ecsetvonás a vásznon, ami egyediségében a művészetet jeleníti meg, s egyben az alkotó védjegye. Mennyi minden fér bele egy-egy lírai sóhajba! Lukáts említett versei, mint légies futamok a zongorán. Ez mind elfér együtt, mert Rodin szerint: „A festészet, szobrászat, irodalom, zene sokkal közelebb áll egymáshoz, mint az emberek általában hiszik. Mindegyikük az emberi léleknek a természettel szemben érzett érzelmeit fejezi ki”.

Ennyi mindent váltott ki az olvasóban, konkrétan bennem a karcsú kis kötet, nincs 100 oldal, szív fölött hordható. Versnapló, dátumok, történet, a magántörténelem líraelemei, díszítés, így lesz teljes az életmű. Korunkat körünkbe vonja. És így hat. Ha vadlibát lesünk a tavon.

(Megújuló Fekete-Piros sorozat, 14 + 2, Kráter Kiadó, Pomáz, 2015)

Oláh András

Tévelygéseink

Sz. Tóth Gyula: Tanári notesz 12. – A megbillent Éden

A stabilitás hiányára, az értékek devalválódására és az ebből adódó morális válságra utal *Sz. Tóth Gyula* legújabb *Tanári noteszének* alcímében (*A megbillent Éden*). Ugyanis folyton zsákutcákba tévedünk. Nem csoda, hiszen az útjelző táblák is csak összezavarnak, összekuszálnak. Nem egyértelműek. De miért is lennének azok, amikor elvitathatatlan jogunk van a saját tapasztaláshoz, az útkereséshez, az irányvesztéshez és a(z el)tévedéshez is. Mindenhez jogunk van. Legalábbis ezt harsogják a jogvédők. Ki-ki a maga útját járja. Nagy a nyüzsgés, a tolakodás, a könyöklés. A szabályok? Ugyan, minek. Mindenki maga hozza a szabályokat. Joga van hozzá. Így araszolgatunk a teljes értékvesztés irányába.

Ebben – helyzetéből adódóan – kulcsszerepet játszik a média. A megközelítés, a nyelvezet, a témaválasztás. Egyik oldalon ott burjánzik a katasztrófaőrület. Ráborult, lezuhant, beszakadt, összedőlt. „A hír sokkoló” – adja meg az alaphangot a bemondó. És kezdetét veszi a szörnyülködés, a tragédiadömping.

A másik oldalon a kényszerű hírgyártás virágzik. Az időt valamivel ki kell tölteni. Ha nincs hír, csinálunk. A semmiből. Mindezt teljes komolysággal.

Szerzőnk arra is felfigyel, hogy a bulvárhírek sajátos fordulatot vettek. Míg korábban a korrupciós leleplezések vitték a prímet (általában valamely közismert politikushoz vagy párthoz kötődve), addig a 2017-es esztendő egy jelentős szakaszában molesztálással kapcsolatos információk árasztották el az írott és elektronikus sajtót, hírportálokat. Egy külhoni eset kapcsán egyszer csak megnyíltak az eddig hallgató hazai hírességek is. Egy ideig név nélkül, célozgatva, majd egyre jobban beazonosíthatóvá téve a célszemélyt.

Sz. Tóth Gyula persze nemcsak a ránk zúduló híryanagot, hanem a stílust is elemzi. A felszínes és sekélyes kommunikációt, ami rendkívül ragadós, példaként terjed, gyorsan átveszi a képernyők előtt nevelődő közönség. Szinte megállíthatatlannak látszik a leértékelődés.

Persze a hanyatlásban kulcsszerepe van az oktatásnak is. Szerzőnk pedagógus, a valamikori Zsolnai-program egyik aktív, alkotó résztvevője, tankönyvírója. Belülről ismeri a rendszert. Látja a közoktatásban meglévő arány- és iránytévesztést, tétovaságot. Ráadásul – unokái révén – remek rálátása nyílik a belga közoktatásra is. Érdekes példát hoz a csoportszervezést illetően: a 12–18 év közötti korosztály esetében unokája iskolájában minden évben új csoportokat, osztályokat hoznak létre. Ott nem a hosszú távú közösségalkotás a cél, hanem a gyors váltásokhoz, az új kapcsolatok kiépítéséhez szoktatás.

A szerző felhívja a figyelmet divathullámok gyors hazai terjedésére is. A nyugatmajmolás ékes példája, hogy az ELTE is elindította a társadalmi nemek tanulmánya (*Gender Studies*) című mesterszakot. Nem csekély iróniával állítja párba a kialakuló helyzettel Sz. Tóth Gyula az európai alapnyelvek (francia, német, orosz) nyelvtani rendszerét. Ahol még van hímnem és nőnem. Egyelőre.

Hogy mi szükség van a genderszakra? Hogy hol lehet ezzel a diplomával elhelyezkedni? Senkit sem érdekel. Bizonytalán akadnak majd civil hálózatok, amelyek az itt végzetek alkalmazásában vélik felfedezni szervezeteik működésének biztosítékát.

Mindezt egy deformálódó európai modell tovább „színezi”. A kontinensen immár 12 országban engedélyezik törvényesen a melegházasságot. A nagyvárosokban felvonulásokat tartanak a másságukat nyíltan vállalók. „*Az ember dacol, hözöng, meg akarja változtatni a természet rendjét*” – írja a szerző. De miért is lepődünk meg ezen? Luxemburg miniszterelnöke nyíltan felvállalja szexuális orientáltságát. Sztárok sokasága áll be mögé. Az Éden valóban megbillent.

Szerencsére Nyugaton is akad ellenpélda. Sz. Tóth Gyula felsorakoztatja azokat a belga és francia értelmiségieket is, akik felvették a kesztyűt, és kiállnak a tradicionális értékek mellett. *Eric Zemmourt, David Engelst* és a jeles színészt, *Gérard Depardieu-t* idézi.

És persze itt van nyakunkon a migrációs válság. A feljegyzésekben folyamatosan nyomon követhető mindaz, ami a kérdéskört illetően Európában zajlik. Vélemények, ellenvélemények. Politikai huzakodások. Az Unió vezető politikusainak elképesztő vaksága és makacssága. És persze hazánk kiállása a határok védelme mellett. Izgalmas játszma.

Joga van-e az embernek megválasztani lakóhelyét? S ha igen, milyen szabályok között? Kell-e hozzá például a személyi azonosságát igazoló okirat, szükséges-e az Unió külső határain a határátkelőhelyek igénybevétele – vagy az csak a turisták számára kötelező? Mindezt a notesz írója úgy vezeti végig, hogy szembesíti az olvasót a történelemmel. A XVI. században elkezdődő gyarmatosítások eseményei mellett a jelentős magyar emigrációs szakaszokkal (1849, 1956) is behatóan foglalkozik.

A téma kapcsán persze kikerülhetetlen a terrorcselekmények taglalása is. És annak bemutatása, hogy Európa nagyvárosaiban fokozott védelem szükségeltetett a karácsony békés ünnepléséhez. A szeretet ünnepén páncélos osztagok cirkáltak az utcákon. (Mindehhez a szerző – nagyon találóan – *Ruttkai Andrea* gombostűkből kirakott karácsonyfa-reprodukcióját illesztette be az anyagba illusztrációként.)

De fölhívja a figyelmet Sz. Tóth Gyula a demokrácia vadhajításaira is. Ilyen példa a fiatal politikai aktivisták étteremfoglalása Budán, a Várnegyedben. Nem csinál-

tak ők semmi különöset, csak letelepedtek az étteremben, elővették hangzatos jelszavakat tartalmazó (*Demokráciát!, Le a korrupcióval!*, stb.) transzparensüket, amelyekkel akár egyet is érthetett a már korábban jelen lévő, megszeppent vendégsereg, csakhogy ők nem politikai nagygyűlés szándékával ültek be az étterembe, hanem egy családi vagy baráti beszélgetés és egy jóízű ebéd okán. Ezt hiúsította meg a polgári engedetlenséget majmoló fiatalok rögtönzött performansa.

Persze sok másról is szó esik még a noteszben. A hétköznapiok látszólag aprócsapró problémáiról (pl. a romló közlekedési morálról, az őszi kertrendezés kapcsán a hulladékszállítási gondokról [zöldzsákok hiánya], visszatérő témaként terítékre kerülnek a Széchenyi fürdő tanulságos esetei – a figyelmetlenségből vagy emberi mulasztásból adódó kellemetlenségek [vízfeltöltési malőrök, a külső cég által végzett takarítás, valamint a szaunahasználat sajátosságai]). De szó esik a családi kirándulások tapasztalatairól (Brüsszel, Szekszárd, Bük stb.), az irodalmi élet fontosabb eseményeiről (könyv- és folyóirat-bemutatók, szervezeti összejövetelek), a személyes kapcsolatok alakulásáról, az aktuális politikai és művészeti kérdésekről, a külföldi munkavállalási dömpingről, és terítékre kerül még sok egyéb – mindennapjainkat kitöltő, befolyásoló – izgalmas téma.

Mindezek folytonos összevetésben a szerző – humort sem nélkülöző – véleményével, markáns álláspontjával. Egyensúlyvesztésben vagyunk – szögezi le. Míg pár évtizeddel ezelőtt még az értékközvetítésen és képességfejlesztésen volt a hangsúly, most a médiák által befolyásolt felszínesség és a kiüresedés korszakát éljük.

Sz. Tóth Gyula a kötet előszavában óvatos összevetésre biztatja az olvasót. A régi időket idézi. Zsolnai Józsefet, a jeles iskolareformert, aki környezetét ekként biztatta és irányította: „*Ne lefelé mérjete!*” Az értetlenkedők számára József Attilát idézte: „*A mindenséggel mérd magad!*”

Kötetének dedikációjában Sz. Tóth Gyula azon reményének adott hangot, hogy a jó és a szép olykor talán hasznos is. A hasznosságot persze ki-ki a saját szűrőjén keresztül mérheti le, az viszont teljes bizonyossággal megállapítható, hogy a szerző azon törekvése, miszerint naplószerű jegyzetein keresztül szembesítse az olvasót mindennapi örömeinkkel és keserveinkkel, egyértelműen szerencsés és hasznos ötletnek bizonyult.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2018)

Lisztóczy László

Kárpátaljai kagylóénekek

Füzesi Magda: Ima mindenkor

Füzesi Magda az 1960-as évek második felében kezdte költői pályáját. Első verse 1967-ben, első kötete, a *Gyöngyvirágok* 1977-ben látott napvilágot. Kötetei száma immár tizennégyre gyarapodott: nemrég jelent meg *Ima mindenkor* című válogatott versgyűjteménye a kolozsvári Kriterion Könyvkiadó gondozásában, Egyed Emese bevezetőjével.

Költészetével az előtte járt nemzedék legjelesebb tagja, Kovács Vilmos nyomdo-kaiba lépett. Mint mestere és példaképe, elsődleges ihletforrásának ő is a magyar népköltészetet tekinti. Ehhez a költői örökséghez köti származása, gyermekkora és néprajzi érdeklődése is. Lírájának az egyszerűség, a természetesség a kulcsszava. Korszerű tartalmakat megszólaltató verseit ugyanakkor áthatják a modern irányzatok szabad asszociációi, távoli képzettársításai és bölceleti aspirációi is. Mindez – ahogy Csoóri Sándor szemléltette – a legkevésbé sem idegen a népköltészet szellemétől, „szürreális” látásmódjától.

Költői világképe az erdélyi Dsida Jenőéhez hasonlítható leginkább. Számos adat bizonyítja ezt a kötődést. Indítékul szolgált, hogy a „poeta angelicus” az első világháború idején, amikor katonatiszt édesapja a frontra vonult, négy esztendőn át Beregszászban élt anyai nagyszüleinél édesanyjával és öccsével, Aladárral. Nagyapja a helyi vasútállomás főnöke volt, ott kapott szolgálati lakást is. Dsida életének ezt a szakaszát Füzesi Magda is földolgozta, és neki is köszönhető, hogy a beregszászi pályaudvaron márványtábla örökíti meg emlékét. Aktív tagja az Egerben működő Dsida Jenő Baráti Körnek, mely névadója és a határon túli magyar irodalom népszerűsítését tekinti legfőbb hivatásának. Három költeménye, a *Vihar után*, a *Szeptemberi anziksz* és *A formán innen* közvetlen Dsida-hatásról tanúskodik.

Mint költőelődje, ő is Assisi Szent Ferenc-i megbűvöltséggel és alázattal szemléli a világot. Elsősorban az egyszerű szépségek és az intim hangulatok kifejezője, a mindennapok örömei és gondjai, az élet apró jelenségei, miniatűr szépségei, a „csendes csodák” igézik. Főként tájleíró költészetében nyilatkozik meg mámoros élet- és szépségszeretete, a szülőföld iránti hűsége. Újabb verseiben nemcsak Kárpátalja varázslatos tájait, hanem az anyaország és Erdély természeti szépségeit is magához öleli. A folyton változó, eleven összefüggéseiben és egymásrautaltságai-
ban, szerves és megbonthatatlan egységében létező, végtelen világból – Dsidához hasonlóan – kiválaszt, az esztétikum szférájába emel, ezáltal szimbolikussá fo-

koz egy-egy apró mozzanatot és pillanatot, amely a hétköznapok rohanásában és szűrkeségében többnyire eltűnik a szemünk elől. Szenzitív, képekben gazdag lírája szinte észrevétlen természetességgel szökdel a konkrét és az absztrakt, az egyedi és az általános, a reális és az irreális között. Bertha Zoltán „a látvány és a látomás között félúton egyensúlyozó virtuális jelképesség”-ben látja Füzesi Magda költői varázsának egyik legfőbb titkát, amely mindkét irányban nyitott a jelentésmező kitágítására, asszociációs gazdagítására.

Ott él Füzesi Magdában – ahogy ott élt Dsidában is – egy soha el nem múló, föl-föltámadó és meg-megújuló, kamaszos ámulat, mellyel a tükröztetett valóság általában a létezés szépsége és tökéletessége tölti meg a szívét. Esztétikumma formálja női lelkének finom rezdüléseit, eredendő gyöngédségét és szelídségét is, csillapíthatatlan vágyát, mely a világ szebbé, értelmesebbé, teljesebbé tételére irányul. A közvetlenül, tárgyyszerűen megragadott valóságot átlényegíti, légiesíti, hozzáadja a tündéri képzelet játékait, megörökítve a létezés iránti csodálatát és szeretetét. Mint Dsida, ő is mestere a verszenének. Remek ritmusérzéke különös erővel és játékosággal nyilatkozik meg gyermekverseiben. Bizonyára ezért zenésítették meg a költeményeit oly sokan.

Pályakezdesének sokszor népdalos egyszerűségű és könnyedségű versei a múlt időben balladásra hangolódnak, az idill tragikumma, a derű borúvá, az önfeledt életöröm szorongó félelemmé és kétségbeeséssé változik. Az első három kötetnek a korszak frazeológiájától sem érintetlen optimizmusa után egyre reményvesztettebben néz szembe a kárpátaljai magyarság jogfosztottságával, kiszolgáltatottságával, a rendszerváltozás, Ukrajna önállóvá válása után pedig a közösség felbomlásának aggasztó tüneteivel. Növekvő aggodalommal tölti el az emberiség zsákutcás helyzete, a pénz egyre korlátlanabbá és fékezhetetlenebbé váló hatalma, az erkölcsi normák lazulása, a klasszikus szellemi és kulturális értékek fenyegetettsége, a modern ember világba vetettsége, kozmikus magánya és árvasága is. De minden csalódás, keserű tapasztalat és fájdalmas felismerés ellenére is megtudta őrizni az élet eredendő, feltétel nélküli szeretetét és tiszteletét, hitét az ember méltóságában és nagyra hivatottságában. Füzesi Magda alkotói műhelyében – Dsidára emlékeztetően – a fájdalom, a szenvedés is szépséggé és emberséggé finomul, olykor könyörgéssé, imádsággá magasztosul. Egyre sűrűbben fordul vigasztért és reménységért Istenhez. Újabb versei alapján saját vallomásaként idézhetné Nemes Nagy Ágnes szavait: „Úgy érzem, a költészet nem több, mint egy fölfele nyújtott kéz.” Nem pillanatnyi ötletből adta tehát legújabb versgyűjteményének az *Ima mindenkor* címet. A címválasztás a kötet összeállításának a legfőbb szempontját is megjelöli.

Lírájának egyik legjellemzőbb és legbeszédesebb motívuma a kagyló, melynek testében szenvedések árán születik meg a gyöngy. Így születik a vers is. Ez a szim-

bólum és a benne tömörödő ars poetica is párhuzamba állítható Dsida Jenő és az erdélyi Helikon-mozgalom irodalmi kánonjával, melyet a történelem, a kisebbségi lét megpróbáltatásai formáltak és szentesítettek. 2012-ben a pomázi Kráter Kiadó gondozásában megjelent, válogatott és új verseket tartalmazó kötetének a *Kagylóénekek* címet adta.

„Kagylóénekei” közül a kötetből kihagyott *Metamorfózis* az egyik legszebb és legnépszerűbb. Soraiban a maga által megélt egyéni és közösségi sorsot az egyetemes művészi és emberi sors jelképévé avatja, olvasói a reveláció erejével döbbennek rá a saját sorsukra:

Én azt hittem, enyém a tenger,
melynek mélyén a gyöngy terem,
és önpusztító gyötrellemmel
e kincset vágytam szüntelen.

Lebuktam ím és felmerültem,
szorítva gyöngyház-álmokat.
Megsebzett szívvel, szelídülten,
felnőtt lettem egy perc alatt.

A Trianon okozta, máig nem szűnő fájdalmat, a szétszóródás tragikus következményeit csak az enyhítheti, ha hétköznapi valósággá válik az összmagyarság lelki, szellemi, kulturális egysége. Ezért jelent gyógyírt számunkra, ha a határon túli magyarság élni akarásáról, irodalmi és kulturális értékeinek gazdagodásáról kapunk híreket.

Sokszor csalt ajkunkra mosolyt, szemünkbe könnyet Füzesi Magda is.

(*Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2018*)

Nagy Zita

ATZEP, azaz A tökéletes zártság egyetlen pillanata¹ című antológia impressziói

„Előveszem az életem, és megmutatom”² – systergeri a *Kopog a csönd* novella narrációja nemes természetességgel, de ekkor már rég sejtjük, hogy az „elővett” egyéni életek, mint a legsterilebb fényérzékeny lemez, hívják elő magukból a mindenséget. A magányos mikrokozmoszok zártságából eleven eleganciával karcolódik ki a makrokozmosz maga, hogy szimultán echójukkal *A tökéletes zártság egyetlen pillanata* című antológiának fedélfeszítő velejévé váljanak.

Az említett kötetben az aritmetika aspektusából 7 alkotó 99 papírra vetését számolhatjuk, az artisztika azonban a végtelent summázza. Térségüket tekintve hangjuk a Kárpátaljáról indul, de határtalanul cseng. A fiatal (a '80-as, de többségük a '90-es években született) egytől egyig tehetséges auktorok a 2015-ben létrejött KMTG³ által működtetett *Előretolt Helyőrség Íróakadémia* ösztöndíjasai, így a közelmúltban (2018-ban) napvilágot látott kiadvány borítótól borítóig kortárs szövegekkel komponált. *Kopriva Attila* munkácsi származású képzőművész egyszerre bensőséges és idegen, hideg és meleg színhatású, különleges közel-meszeszi ecsettáj nyitánya *Ezüst tél* címmel ráházza a kötet textusvilágát, amelynek alaphangulatát érhetjük így tetten vizuális megjelenésében. A színasszociációkon továbbhaladva, előörsként *Füzesi Magda* kárpátaljai költő, író adja értő-érző olvasatát az antológia tartalmának a *Patakok, ha találkoznak*⁴ címmel. Interpretálásban többek közt a szívárvány 7 spektrumához társítja a 7 fiatal művész által kiváltott érzéshatásokat, amely invenciózus észrevételének – végigérve majd a műveken – nem kívánunk ellenállni.

Utószóként a kárpátaljai magyar irodalom egyik klasszikusa, a József Attila-díjas *Vári FABIÁN László* nyújt betekintést a térség jelenlegi és korábbi alkotónemzedékének helyzetébe, már a címében (*...Folytatás*)⁵ is reményteljes felütéssel és a zárásában visszaköszönő *Kovács Vilmos*-féle bizakodással: „Kezdet nincs, csak

¹ *A tökéletes zártság egyetlen pillanata*, Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Bp., 2018. szerk.: Falusi Márton

² Kertész Dávid: *Kopog a csönd* (96. o.)

³ Kárpát-Medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft.

⁴ 7. o.

⁵ 187. o.

*folytatás van*⁶, amely idézet egyúttal a KVIT (*Kovács Vilmos Irodalmi Társaság*)⁷ honlapján is mottóként szerepel. *Füzesi Magdához* hasonlóan *Vári Fábián László* is szakszerű enumerációt tart, megtöltve azt – a személyes ismeretségből fakadó – finom, de zavarba nem hozó közvetlenséggel, az alkotói életutak sava-borsából a sorok közé hintve egy csipetnyit, miközben az ő kontúráját *Marcsák Gergely* sorai skiccelik nevesítve: „*Szép regényt írt Vári Fábián.*”⁸

Bár a határon túli magyar irodalom egyik legkisebb számú alkotóközössége a kárpátaljai csoportosulás, mégis általuk végképp igazsággá válik, hogy nem a kvantitásban leledzik a kvalitás, amelynek egyik erősen érvelő bizonyítéka a legutóbbi antológia is. A 7 szerző – *Lőrincz P. Gabriella, Marcsák Gergely, Csornnyij Dávid, Kertész Dávid, Kopriva Nikolett, Shrek Tímea és Tóth Dominika* – a legmélyebb lételméleti kérdésekről, a látens és manifesztálódott világokról olyan változatos formai biztonsággal, kísérletező újítással és minőségbeli magasságokban szólal meg, amely művészi megoldások vitathatatlan jelölik ki helyüket az egységes kortárs magyar irodalomban. A mostani nemzedék alkotói kibontakozása már nem szorul a cenzúra mű(fog)sorába, mint ahogy a korábbi generáció lehetőségeit még meg-megropogtatta az aktuális politika. Ahogy az elő- és az utószó is egyöntetűen – és közvetlen tapasztalatoktól is acélozottan – szemrevételezi: „*A közigazgatási határ már nem jelent számukra szellemi határt...*”⁹ valamint, „*...már a viszonylagos szabadságban születtek...*”¹⁰ Azonban ha a cenzúra nem is, de a mindennapi kisebbségi sorsszituáció a sajátjuk, amely óhatatlan árnyalja a jellemüket, a jellemet, amely a művészetből kioperálhatatlan orgánus. Helyzetük az az egyedi perspektíva, amelytől más lesz, és egyúttal, amitől teljesen azonos lesz a kortárs magyar és világirodalommal. Mert a lokális jelleg meghatározó; a Felvidék, az Őrvidék, a Délvidék, Erdély és Kárpátalja, de az egyben maradt „közép” is eltérő helyi hátrányokkal, előnyökkel jár kötél-táncot. Azonban a határokon túl az keserűes kettős vagy éppen nullára redukált hovatarozás, ahogy *Shrek Tímea* fogalmaz: „*Otthon magyarok vagyunk, Magyarországon pedig ukránok...*”¹¹, talán jobban elősegíti az egyetemes szemléletet, az egységben való gondolkodást, a szintézis felé tartás igényét. „*Előveszem az életem...*” hangzik, és nem csak a saját életéről, hanem a többiekéről, és egyúttal a miénkről is leplezetlen szó van. A modern kor emberének minden panasa és öröme, szüksége és kényszere, gyengesége és a hiábavalóságokkal is dacoló helytállása, emberi kicsinyességünk lekésett vagy meg nem érkezett megváltása nyomja súlyával a sorok

⁶ 196.o.

⁷ kvit.hu

⁸ Marcsák Gergely: *Tábori posta (Limerick)*; (49.o.)

⁹ Füzesi Magda: *Patakok, ha találkoznak* (15. o.)

¹⁰ Vári Fábián László: *...Folytatás* (189. o.)

¹¹ 2018. 04. 17. Szabadkai Városi Könyvtár, <http://hetnap.rs/mobil/?p=cikk&id=26476>

közi értelmet. Az alkotói érzékeny fogékonyság hiteles képet lát, a művészi hozzáértés pedig hiteles képet fest a valóságról, (és azon túlról).

Az alkotók rövid, de annál tömörebb művészipálya-profiljából megtudjuk, hogy igencsak aktív és termékeny alkotóközösségről van szó. Közülük többen a KVVIT tagjai, alapítói (pl. *Marcásák Gergely*, *Kertész Dávid*, *Shrek Tímea*) és az *Együtt* című kárpátaljai folyóirat állandó publikálói, valamint sokan multikifejezésű alkotók; pl. *Marcásák Gergely* „...az irodalom és a zene bűvöletében él...”¹²; *Tóth Dominika* „gimnáziumi éveim alatt a képzőművészeté volt a főszerep.”¹³ Emellett az irodalmon belül is műnemi változatosság jellemzi őket, pl. *Kopriva Nikolett* és *Marcásák Gergely* lírai és prózai nyelvvél is egyaránt szól.

A sort indító *Lőrincz P. Gabriella* versremekei az *Agria* folyóirat hasábjairól sem idegenek; a kendőzetlen, a valóságot olykor a Kosztolányira is jellemző tárgynézőpontból leíró nyers tényszerűsége, erőteljes dinamikájú, meg nem alkuvó konkrét kijelentésekből gazdálkodó keser-valós költészetet komponál.

A kötet többi alkotójához hasonlóan nem elégszik meg kevesebbel, minthogy az életet a babitsi alfától az ómegáig, a születéstől a halálig firtassa, vakuvillanásként csattannak a megidézett képek, mint pl. az „*Anyatej*” „*temető*”¹⁴ utóbbi különösen gyakran tűnik fel *Lőrincz P. Gabriella* költészetében, de a „*rossznak ösgödre / tátong minden születésben*”¹⁵ – írja *Kopriva Nikolett* is.

A lét és nemlét örök kérdéskörét, a létezés milyenségének, értelmének erezetét az antológia szerzői saját nézőpontjaik szegletéből tapintják ki, és egyedi, legsajátosabb habitusuk szerint képezik le annak lüktetését, de mindegyik alkotásban a művészi elkötelezettség és az ebből (is) fakadó tehetség pulzál.

A sokszínű megközelítések egyéni tónusait *Füzesi Magda* és *Vári Fábán László* reflexiói lelkiismeretes sorba haladással remekül összegzik és kiemelik. Úgy akár *Marcásák Gergely* a hétköznapokat zenei lírákkal, a valóság abszurdumait groteszk kisprózakkal kifejező művészetét, *Csornyij Dávid* történelmi látószöggel gazdagított, a jelenkor kongó ürességét versekbe záró gondolatait, *Kertész Dávid* a klaszszikus polarításokra – jóra és rosszra, életre és halálra – épülő filozofikus, néhol fekete humorú kisprózai kompozícióit, *Kopriva Nikolett* formabiztos, szürreális lírai helyzetjelentéseit, *Shrek Tímea* szociográf hitelességgel, művészi történetmondással feldolgozott életanyagait, *Tóth Dominika* csendes természet-közeliségének nőies, finom megszólalásait.

Azonban individuális remekműveik helyenként homogén hangzatokkal, rokon-gondolatokkal és közös képekkel erősítik az antológia egységes eszmei struktúráját.

¹² Vári Fábán László: ...Folytatás (191.o.)

¹³ 172. o.

¹⁴ Lőrincz P. Gabriella: *Füstbe ment* (20. o.)

¹⁵ Kopriva Nikolett: *Szakadás* (121. o.)

Szóhasználatuk egyaránt öblös készletből merít, időtlen átjárva a közelmúlt és jelenkor hangulata közt, helyenként még a régebbi szóhatású „*vekker*”¹⁶ csörög, míg másutt már a „*mobilos ébresztőóra*”¹⁷, teljes valójukban kapnak helyet a modern és honosodásra hajlamos nemzetközi kifejezések, mint „*tablet, Skype*”¹⁸, de mellettük otthonosan helyezkednek a nyelvjárási sajátosságok („*elektricska*”¹⁹ és a klasszikus műveltség jelzőfényei („*sanatio*”)²⁰ is. Ismeretanyagukat átítatja az ókor világa („*pantheon-oszlop*”²¹; „*naxoszi óbor*”²² stb.) ugyanúgy, mint a későbbi korok klasszikusai, akár hivatkozott (pl. *Byron idézet*)²³ minőségben, akár csak elhullajtott sejtetetéssel, pl. E. A. Poe *A holló* című versére („*Mondd azt, hogy soha már...*”)²⁴.

Mint egy jól alkalmazott prousti örökség; az érzékelés, az érzékek megjelenítése gyakori, különösen a szaglása („*a dohányfüst.../ Keveredett a fürdővíz illatával.*”²⁵), ízlésése („*nehézkés keserű*”²⁶), amelyek erőteljes felidéző képességgel és az ebből kiinduló alkotó potenciállal bírnak. *Larvatus prodeo*, azaz *álarcban haladok*, a Descartes óta visszatérő gondolat, emberi-embertelen társadalmunk mindenkori tünete lidércclángként lobban ma is („*senki vagyok / álarcban*”; „*végre felvehetem a / mahagónimaszkot*”²⁷). Kéretlen konstansként kísérti alkotó elméjüket a tisztánlátás érzékenysége; a szinkronban feltűnő jelenések dualitásának kiegyenlíthetlensége, az örömben rögtön kirajzolódó negatív, minden kezdetben az összes vég. Az előbbieket tekintetében nem véletlen a „*kivájt szem*” képzetének nemegyszer való megfestése („*Szemgolyók helyett / két lyuk...*”²⁸; „*a szemem kivájtam*”;²⁹ „*két holló, amik éppen a szeméből zabálnak*”³⁰). Globálisan érzékelnek és éreznek, a külső és a belső világot egyazon súllyal vetik mérlegre, amelyből nem hiányzik a világ korimázs kiüresedése, szétesettsége, elidegenedése, a személyes és a kollektív veszteségek, az individuum betölthetetlen magánya sem („*Ezt is egyedül csinálom*”;³¹ „*kifeszített magány*”³²).

¹⁶ Lőrincz P. Gabriella: *Másvilág* (33. o.)

¹⁷ Lőrincz P. Gabriella: *Alba* (29. o.)

¹⁸ Csornnyij Dávid: *Nosztalgia* (70. o.)

¹⁹ Csornnyij Dávid: *Nosztalgia* (69. o.)

²⁰ Tóth Dominika: *Sanatio* (184. o.)

²¹ Csornnyij Dávid: *Hálátlanok* (89. o.)

²² Marcsák Gergely: *Thészeusz* (46. o.)

²³ Kertész Dávid: *Korongvilág* (101. o.)

²⁴ Kertész Dávid: *Kilencszer kilenc* (112. o.)

²⁵ Csornnyij Dávid: *Rossz cigit szívtam el* (86. o.)

²⁶ Marcsák Gergely: *Amit nyárnak hívtunk* (35. o.)

²⁷ Csornnyij Dávid: *Senkik hőse* (74. o.) és *Egymagamban* (85. o.)

²⁸ Csornnyij Dávid: *A tökéletes zártság egyetlen pillanata* (78. o.)

²⁹ Kopriva Nikolett: *Mínusz* (122. o.)

³⁰ Kertész Dávid: *Keresztes lovagok* (115. o.)

³¹ Csornnyij Dávid: *Egymagamban* (84. o.)

³² Tóth Dominika: *Csak lennék* (173. o.)

Mindezek fényében az antológia sorozatos visszatérő motívumai közt nem véletlen például a hold, a tél, a hideg, a fagy, a sötét, az árnyék, az éj, a mélység, a zuhanás, a vér, az elmúlás.... Kiemelkedő a természetmegidézés többszörisége; szabályos-szeszélyes elemeinek jelentéserejű említései és mindvégig vissza-visszajátszódik a széthulló darabok újraillesztésének legtisztább emberi óhaja, mint az elszóródó puzzle életek soha (újból) össze nem rakhatósága („*Összeraklak titeket, bonyolult humán puzzle*”³³; „*nem biztos, hogy a fölös darabkák nélkül / valaha is ki lehet rakni*”³⁴; „*még mindig kollázst csinálsz pillanatképekből*”³⁵).

A Nobel-díjas, „*a művészek filozófusa*”³⁶ Henri Bergson már rég felszabadította a fizikai, az objektív idő mérhető szigorúságát, és törvényerőre emelte a szubjektív, az intuíció által érzékelt szubjektív időt, a „*durée*” vagy „*tartam*” névvel illetett, értékesebb, de a logika számára ismeretlen terepűt. A kötet címadó verse – *A tökéletes zártság egyetlen pillanata* – Csornyij Dávid tollát dicséri, és a teljes antológián egyfajta természetes, könnyed egyöntetűséggel vonul végig az időélménnyel való bensőséges kapcsolat. Egyszerre az időtlenség és a hiánytalan aktualitás együttes ívén feszülnek a kötet kortárs írásai. Szerzőik tér-időben függetlenek, tekintetük nem pusztán előre-hátra, sokkal inkább körbepásztáz, a szabad impressziókban megnyilatkozott maszktalan valóság művészetévé emelésévé teljeseedik; hogy az élet minden kegyetlen szépsége és szépséges kegyetlensége záródjon egyetlen pillanat végtelenségébe.

(*Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Bp., 2018. szerk.: Falusi Márton*)

³³ Csornyij Dávid: Hálátlanok (89. o.)

³⁴ Kopriva Nikolett: A szálak között (117. o.)

³⁵ Tóth Dominika: Kollázs (183. o.)

³⁶ Babitstól származó elnevezés